

Сунчица Денић

Педагошки факултет у Врању, Универзитет у Нишу

e-mail: suncicadenic@gmail.com

КОСОВСКИ ЗАВЕТ КАО ХРИШЋАНСКИ КАНОН У ПРИПОВЕТКАМА КОСОВСКОМЕТОХИЈСКИХ ПИСАЦА С КРАЈА 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА

Апстракт: Косовски завет који је уједно завет Светог Саве и Косовске битке, кроз време се обнавља и потврђује. Још код средњовековних писаца види се да у српском народу постоји национална свест у виду одрицања од удобности овога света, што би значило извесну и стално постојану свест о жртвовању због вере и образа. Тако су постављани морални и духовни стандарди, везани најпре за Немањиће. Таква заветна слика која је стопила хришћански канон у косовски завет и обрнуто, огледа се у делима писаца Косова и Метохије, почев од Манојла Ђорђевића Призренца, преко Стојана Капетановића, Зарије Поповића, Јанићија Поповића, Томе Поповића и других, до Григорија Божовића, као једног од најрепрезентативнијих прозних писаца косовскометохијског поднебља.

Кључне речи: Косовски завет, хришћански канон, жртва, приповетке, писци, Косово и Метохија.

Предмет књижевног рада код већине српских писаца овога периода јесте изражена жеља и опредељење да се прикаже тежња за слободом. После ослобођења, дуго ће се још таворити због тзв. „јужног јада“. Цела Јужна Србија, косовски део пре свега, осећала је дужност да се дух косовског мита оживи, да се после петвековног ропства сањају лепши снови у богатијој и срећнијој земљи. Ту земљу овако је видео Ђорђе Мано – Зиси, кустос Музеја Кнеза Павла: „Скоро ниједан крај наше земље није онако богат у средњовековним уметничким споменицима као Јужна Србија. (...) Ту осећамо нашу националну културну прошлост, боље него игде у ком другом крају. Градови, рушевине, манастири, везани су за имена Милутина, цара Душана и Краљевића Марка, а о историјској истинитости традиције убеђују нас натписи и записи на самим споменицима као и повеље. (...) Обузеће нас право чудно и религиозно осећање пред живописним силуетама кубета наших манастира, осећање према прошлости пред фрескама Грачанице, пред скулптурама и упаљеним свећама Милице у Дечанима.“¹

У делима косовскометохијских стваралаца постоји осећање памћења и борбе за национално име, увек са неписаним правилом да се тиме испуњава завет. Зато се каже да у тим делима има доста романтичарског заноса, родољубља и фолклора. Сувише су окренута од личног доживљаја света, од унутрашњег, психолошког стања и става. А тзв. епски елеменат јавља се нарочито у прози, у приповеци пре свега.

¹ Мано – Зиси 1937, предговор

Изучавања о настајању и развоју српске књижевности на Косову и Метохији у другој половини XIX-ог и на почетку XX века, до 1912. године, како је писао Владимир Бован у књизи *Зубља...*, прате многе тешкоће. „Многа дела објављена у периодичи под Турском остала су анонимна. (...) Највише су се плашили локалних терориста из исламске верске организације, нарочито хоџа.“²

У наведеној књизи објављен је значајан преглед стваралаца из међуратног периода са Косова и Метохије, у којем је извршена својеврсна регионална и временска класификација.

Подробнију класификацију дао је Владимир Цветановић у огледу *Век новије књижевности Косова и Метохије*.

Приповетка је у најбољој мери одговорила законима литературе. Она је „отворила очи, служила главном циљу – ослобођењу“. У оквиру тих историјских околности формира се и стил јужносрбијанске приповетке. Најбољи писац тога доба, Григорије Божовић, приповетком из овога времена прокрчио је путеве ове нарочите косовске културне зоне. Служећи се причом и верним приказивањем народног менталитета, изградио је својеврсну самосталну визију тога света. То је красило и приповедачку прозу Зарија Поповића и Јанићија Поповића, као и стваралаштво Манојла Ђорђевића Призренца и Никодима Савића.

Иако су многи писци писали и поезију и прозу, наводимо имена оних чије су приповетке обележиле њихово књижевно дело. То су, најпре: Манојло Ђорђевић Призренац, Никодим Савић, Зарија Поповић, Петар Петровић, Тома Поповић, Димитрије Фртунић, Григорије Божовић, Јанићије Поповић, Милан Шарановић и други.

Почетак новије књижевности на овим просторима везује се за Манојла Ђорђевића Призренца³ који је значајне 1871. године објавио приповетку *Потоњи Немањић*, мада је Призренац још 1868. године објавио поему *Вилино коло*, посвећену Михајлу Обреновићу.

У време када М. Ђ. Призренац пише и објављује, „приповетка доминира над осталим жанровима. Она је, савременим темама и новом формом ближа, како ширем слоју читалаца, тако и већем броју стваралаца. Призренцу је таква *слика из живота* одговарала, као што је одговарала и великом броју српских реалиста, те не чуди што у многим приповеткама, у поднаслову, пише – *слика из живота*. Свакако, та слика не доноси увек реалистичку страну. Она се често употпуњује фантастиком, лирском евокацијом, фолклорним, паганским или религиозним сликањем средине и јединке у њој. Радивоје Микић пише да „слика света у прозног делу мора имати распознатљиве просторно-временске оквире“.⁴ Време, било у отвореном или затвореном облику, врло је важан фактор у креирању приповедака. „Поједине приповетке М. Ђ. Призренца зависе од функционисања времена зато што је у временском распону организована прича – догађај. У драмама је време уједначеније, кохерентније и постојаније, што и налажу драмски закони.“⁵

Зарија Поповић је један од првих који је тако и толико епски говорио о животу Срба на Косову и Метохији, ако се изузме Манојло Ђорђевић Призренац, старији писац и по годинама и по перу, код кога се трагање за епском правдом манифестовало преко боготражитељства, препознатљивог и наглашеног у индивидуалној димензији.

У књизи *Историја српске и хрватске књижевности* Андра Гавриловић истиче да је Зарија Поповић „с најбољим успехом почео анализу душе Старосрбијанаца, кога је

2 Бован 1995, 206.

3 Више о овоме у: Денић, 2003, 1-283.

4 Микић 1998, 5.

5 Денић 2008, 37.

убрзо учинио предметом књижевног интересовања. Анализа је те душе вршена не само с љубављу већ и са свом пажњом која је необично срећно залазила у мисли и осећања света, историјском судбином упућена у пуну повученост. (...) Његова сликања народа са Косова дају једну прилично изграђену слику.“⁶

У *Енциклопедији* Станоја Станојевића говори се о Зарији Поповићу да је писао приповетке из „народног живота, из националне борбе у Старој Србији, патриотске и политичке чланке и религиозне саставе“.⁷

О томе како су доживљавали дело Зарија Поповића у Србији, вредно је навести писмо Светомира Николајевића из 1910. године. У њему се, између осталог, каже: „Имало је, као што знаш још и наших, и страних људи, који су писали о земљама и народу којим се ти у својим приповеткама занимаш, али ти си први који си успео да нам отвориш душу и срце оног нашег народа. (...) И није чудо, што је, задуго било код нас утврђено веровање, да Старосрбијанци немају ни виших идеала ни политичких одушевљења, и да у много којечему друкчије мисле од осталог српског народа. Ти си, драги Зарија, разбио то погрешно и неправедно мишљење, и твоје приповетке, по том успеху свом, заузимају видно место у најновијој српској књижевности. Имају оне и других својих лепота, али ја волим да овде (...) споменем само њихову родољубиву тенденцију, и њихов успех...“⁸

Као илустрација свеукупног дела З. Р. Поповића може послужити приповетка *Мајка*, у којој су видне све карактеристике идеја и тема, као и стила овога писца.

У приповеци је описана кућа Ветке Димине, чија је судбина била одређена за велику трагедију. Дими и Ветки деца су поумирала, а она, после мужевљеве смрти остаје сама са јединцем Стојаном. У приповеци се описује мајчина љубав и брига, као и стална молитвом Богу да јој сачува Стојана који је био леп и паметан момак. Зла судбина није ни њега мимоишла. Под притиском и претњом Турчина Изетаге, Стојан је морао да побегне. Није прошло много дана од његовог бекства, већ се по Гњилану шапутало о погибији српске чете од руку Арнаута. Сви су знали за то, само Ветка о томе није размишљала, јер таквим гласинама није смела да верује. Свакога дана чекала је сина, увек је била са њим. У машти га оживи, гледа га и разговара са њим. Поставља и диже вечеру. Намешта и размешта софру, нуди га, тепа му. Он је у њеном свету потпуно присутан, испуњава сваки простор куће, као и душе. Она по ваздан чека српску чету, чека њеног Стојана, ништа друго не ради. Опустошила јој земља, а она сама погрбила се и остарела. Комшије и рођаци немају храбрости да разбијају њене снове, зато је и не убеђују. А и како би, кад она непрестано држи и милује хартијицу у недрима, мислећи да је то Стојаново писмо. Годину дана после, по уласку српске чете у град и она трчи да сретне војнике.

„Кад до првог дође“, каже писац, „она рашири руке и викну:

- Синко, Стојане! – и загрли га свом снагом.

(...) А војник се сети мајке своје на дому, која га тако исто очекује, ако је у животу, и ухвати Веткину руку да пољуби, али Ветка се само опусте и сруши на земљу“.⁹

Ова слика бола у приповеци *Мајка* Зарије Поповића може се поредити са многим сличним ситуацијама у светској литератури. Овде је циљ да се истакне Поповићев огроман значај, као и вредно његово место у развоју књижевности и духовности, пре свега на Косову и Метохији, а и у широј Србији.

Владимир Цветановић је, као и многи истраживачи ових тема и поднебља, писао да је „Поповић био најангажованији у духу ондашњег времена, када су национално-

6 Гавриловић 1927, стр. 408.

7 Станојевић, књ. III (Н – Р), стр. 595.

8 Николајевић 1924, 29.

9 Поповић 1920–21.

ослободилачке теме заокупљале један део јавности. Утолико његове приповетке имају и елементе каснога националног романтизма, који су се преплитали са ауторовом тежњом да реалистички тачно опише народну стварност.¹⁰

Стојан Капетановић је био близак сарадник Бранислава Нушића у Приштини. Значајан је национални борац, учитељ, сакупљач народних умотворина. У својим списима Капетановић, између осталог, пише о немилу догађају који га је готово коштао главе. Ради безбедности деце био је принуђен да их после школе врати кућама. Једном је на запомагање Српчаци ухватио изгредника, турско дете, и ишамарао га. Отац детета, чувени Етем бег Џинић, запретио је „крвљу“ због овог случаја. Капетановићу је после неколико покушаја да се измири са Етем-бегом и изађе из кућног притвора помогао Нушић преко својих веза.

Многа злодела у Приштини дешавала су се у време Мутесарифа, злогласног Рауф-паше. Залагањем Капетановића и народа, а пре свега Нушића, писмима валији, везиру и цару, паша бива отеран.¹¹

Српски народ се конзулу обраћао као једином човеку који схвата и разуме све муке кроз које пролази. Нушић је несебично, свом снагом и љубављу, излазио у сусрет свима и помагао колико је могао. Ситуација са свештеником из Гњиланске казе, коју описује Капетановић, жива је слика тога времена. Дошавши у конзулат, поп, који је на све друго личио, а не на божјег слугу, пао је ничице да целива руку Нушићу. Нушић, згранут призором, диже свештеника, узвикујући: „Не, попе, ако Бога знаш! Нисам ја Владика и не тражим метаније“. Хтеде њему да пољуби руку, што само сме да носи име српског попа у овом „змијарнику арнаутском“. Свештеникова прича о зулумима над Србима потресна је и драматична: „Аман ти чиним“, молио је Нушића, „и кунем те Богом и Св. Јованом, кунем те у твоје очи и децу, кунем те у све што ти је живо, да пишеш нашем краљу, да побрго дође овамо и ослободи нас, иначе неће затећи ни једнога Јована и Стојана. Кроз најкраће време све ће бити само Хасан и Хамид. Без промене вере и прелаза у њихову, нико живи од христјане не може да остане. (...) А мој живот? То и није живот, него вечита мука, патња и страх! Ето, кад год пођем у народ, не мислим да ћу се жив вратити. Јер, свакоме ћелешу, Арнаутину, кад га издалека видим, морам се скинути с коња, очекаати са прекрстеним рукама на прсима и при пролазу поред мене да му рекнем *Тун гатјета, Ага!* (Много ти година, ага!), и тек када ме одослови: *Хајд, бре, хајд!* тад смем поћи (...) Нигде не оставише доброг домаћина и омиљеног Србина.

Какав ми је то живот Господине, кад нам Арнаути одузеше и образ и част. Ми више и нисмо људи. Нигде у свету нема грђег живота, но што је код нас. (...)“

Конзул, сав згрожен и потресен до дна своје душе, каже Капетановић, седа и пише Стојану Новаковићу о свему томе, а он се отуда пита „да ли је могуће, да може српски карактер и свако понижење и безчашће своје породичне светиње да отрпи и одржи!“

Дело Томе Поповића вредно је и у књижевноисторијском и етнографском смислу. У приповеци *Српска крв* (у наставку пише: *листич из црне књиге Ст. Србијанског живота*), описује истините догађаје из Косовског поморавља и турског доба. У њој се описује отимање српске жене од стране Арнаутина Сали Биље. Вредну и лепу Петру, ћерку Паве Катанчевића, жене Тасе Босиног из Могиле, једне су ноћи уграбили Арнаути из села Ђелекара. Описује се злогласни Сали Биља, познат у гњиланској околини. Петру спремају за турчење али, пошто је суд враћа родитељима, Сали Биља убија родитеље у судници. Описујући тренутак када су мртве Петрине родитеље донели до цркве, Поповић

10 Цветановић 2001, 147.

11 Више о овоме у: Денић 2005, 220-228. и Денић 2008, 65-77.

каже: „Све што се крстом крстило, мученичка смрт оних мученика ожалостила је и дубоко до срца потресла. Сви су горко плакали па и небо, које је целог тога дана натруштеног и мутног лица било, није могло да се уздржи, те је и оно почело своје сузе да лије.“¹²

Богата библиографија Григорија Божовића говори о највреднијем књижевном имену косовскометохијског подручја. Вредност његовог дела давно је прешла оквири Косова и Метохије, те је оправдано што је његово дело привукло и привлачи највећу пажњу читалаца и тумача.

Књижевни свет Божовићевих приповедака чине људи и простор са почетка 20. века, по пропасти турског царства, у којем су приказани Срби, Турци, Албанци (Арнаути), Бугари..., нарочито хришћани и муслимани на чему се најчешће и формира сукоб. Сам Божовић је у разговору са Бранимиром Ћосићем рекао: „Истина је да ја хоћу, као што сам и рекао, да дам што више мотива и типова. (...) Мада сам сав васпитан у руској и скандинавској књижевности, и француским класицима (Флобер, Доде, Мопасан и Франс – овај последњи због стила и језика), ви видите да сам поред тога сав за традицију и у традицији. Не волим литературу невезану за народ и крај, иако су толико пута други литерарни мотиви узбуњивали моју душу. Зато ценим Његоша и његов *Горски вијенац* и верујем да само таквим путем и чувајући та начела наша књижевност може ући у светску са великом и новом речју. (...) Баш с тога ја рачунам да је и мој скромни рад само припрема за друге, нове. Имам интимну амбицију да учиним да се што боље пише, да унесем што више речи, да наш језик буде што чистији, да бацим што више мотива, да ставим на хартију оно што нико неће видети и опазити, у нади да ће после мене доћи нови да велике проживљене потресе, сукобе, вере и расе, даде попут Достојевског и Шекспира. Надничарин сам, добровољни, за велике нове који ће свакако доћи.“¹³

Зато је, да би испунио задатак који је, најпре, себи поставио, понекад одлазио у идеализацију и романтичарско-херојски занос, те има приповедака са тенденцијом да се спаси од заборава живот на Косову и Метохији, потенцирајући косовски завет и хришћански канон. Често је дата фолклорна и етнографска слика старосрбијанског света. „Турци и Арнаути“, пише Александар Јовановић, „свуда су околу и многи међу Божовићевим јунацима мењају веру, знајући да ће за њих, ако Милош једног дана заиста и дође, бити касно. (...) Ликови потурица и Арнаута су само у једном слични, у дрском и насилничком понашању.“¹⁴ Јовановић наводи да је арнаутско понашање условљено њиховом непрестаном тежњом за ширењем, заузимањем простора и опстајања на њему. Они имају начело да је морално све што је корисно, и да је грехота не искористити противнику слабост. Са више симпатија Божовић је говорио о женама Албанкама, чије се мајчинство узима као разлог њиховог узмицања изнад националног и верског. Занимљива је, с тога, збирка приповедака објављена 1924. године у Мостару, јер она на најбољи начин сведочи о националним и културним околностима под којима и о којима Божовић пише. У њој је одредио *тематско-мотивске просторе* и књижевни занат, створивши тако јединствен и препознатљив стил и поезику. Ту је Божовић увео у књижевност „неиспитани Југ, о који су се бориле многе пропаганде, тај православни народ, везан за милу и проклету груду, који је имао тако важну улогу у стварању Србије“.¹⁵

Приповетке је често креирао на основу стварних догађаја, али и на основу анегдота и одређених предања.

12 Поповић 2018, 251.

13 Ћосић 1931, 96–97.

14 Јовановић 1997, 67.

15 Николајевић 1924, 86.

У приповеци *Мучних дана* даје слику Приштине, неразвијене, прљаве, „азијатске“, како су је поједини окарактерисали, заправо та слика Приштине најбоље сведочи о стварном стању на ширем простору Косова. У њој је направљен идентификациони склоп онога што је Милан Ракић, тадашњи конзул у Приштини, писао у многим песмама, овде конкретно, у песми *Напуштена црква*. „Јер тешко бејаше живети“, пише Божовић, „у прљавој и веома непријатељској Приштини. Много тврђа и несложнија душа ту малакше и почне да чами. Сваког дана извештаји тежи и страхотнији. Косово у смртним трзајима. Сириниће изједна гине, Рогозно већ отупело од аганскога јарма, а из Метохије, може бити ускоро, неће бити ни гласника да јави како су се последњи остаци истурчили или замакли ноћу преко Копаоника. Да још није Грачанице са њеним оскрнављеним фрескама и Газиместана, који Преполоц непрестано бодро поздравља из лапску долину, човек би клонуо и обамро. Или би побегао као рањена звер, плаховито и безобзирце с уверењем да је све пропало и да је узалудно каменити се више поред наше страшне костурнице. Досадно и хладно око срца као у дубоки јесењи дан слабо одевен.“¹⁶

У причи *Мучних дана* приказан је необичан сусрет сељака Вука Дулана, Златарца, који је дошо код конзула Ракића да позајми један дукат, пошто је запао у неприлике у овим косметским гудурама. А на питање конзулово што не узме више но само један дукат, сељак одговара:

„- Боже сачувај, господине! Ни до вијека!... Из ове куће? А колико она мора давати свакога дана! ... Подмићивати Турке и нас ода зла бранити, па плаћати учитеље!... Нећу, Бога ми! ... Овђе ваља доносити, а никако одавде односити... Само на зајам бојжи! ... Јок! Још нијесам памет иштетио. У Ужичком округу продају и бакраче да би се ова кућа могла држати у Приштини, а ја да узимљем „онако“!¹⁷

Златарчева појава и етички став били су светла тачка у конзуловом тадашњем окружењу, али и светла тачка и ван косовских простора. Он без политиканства и демагогоје проговара о тадашњем односу Срба ван Србије према Косову и свему што се тамо дешава.

Мојсил Златановић из Гњилана, а у причи *Оклопник без страха и мане*, један је од оних Косоваца јаке српске крви који ни под каквом претњом неће да напусти своју земљу, иако тешко живи, иако му је и син у турском затвору. Он брине да му земља не остане пушта, јер је нужно одвајати новац за народне послове, а синовљево избављење из тамнице учинило би за ту државну – свету ствар много. Он се у приповеци обраћа Ракићу: „Викам, господине, зашто да се бега у Србију? Србија има доста људи, а ова јој земља ваља, а ми смо, викам, тапија за њу. Кад дође овамо, па никога од нас не нађе, ће гу врате натраг, зашто ће јој рекну: *ето нема овде нико твој – неје ово твоје*. (...) Ја сам моју бабовину уватија зубима, ете овако, и жив се од ње не одвајам. И сад... и сад... не плачите, а да нађемо некога ко ће као ја да легне снажно на њу, да је ухвати зубима и да је тако не испушта док не дође *она... одозго*...“¹⁸

Приповетка *Суљ-Капетан* приказује још један од актуелних, а тешких момената за српски живаљ на Косову – прелажење у муслиманску веру. Нарочито је то видно у Гори, подно Шар-планине и око Призрена.

16 Божовић 2005, 7.

17 Божовић 2005, 9.

18 Божовић 2005, 19.

Суљ-Капетан је строги ратник, *горански витез луталица*, како га Божовић представља, чија је хајдучка слава позната на широком простору Старе Србије, од Призрена до Дебра. Одметнуо се у планине као сваки немиран дух, али и да лакше носи своје потурчење. И био је opak и прек, показујући тако „плату“ за потурчење. Мада, како писац каже, стрина му је још била Божана, а братанци у Призрену у српској су школи. И син његов, јединац, момак а несунећен. И Суљ-Капетан се нечему надао. „Ево већ неколико година“, каже писац, „како су призренски одговори тужни. Свет је почео да се мири са судбином. Тако исто и хајдучки капетан. Из дана у дан види он како од наде нема ништа. Већ је почео да се љути на своје братанце Јанчета и Косту што се не турче, но што своју децу шаљу у Београд на школе. Хе, а како је диван, на пример, Петар Костин! Кад би се тај потурчио, вера и Бог, брзо би постао или велики везир или шеих-уљ-ислам...“

Али, промене се нису дешавале, а ближио се дан да се дете направи Турчином. Суљ-Капетан, иако је славу изградио до највећих висина, није штедео и увећавао своје богатство. Невоља га је натерала да се за тај чин узјами код Спасе Чемериџића, познатог призренског трговца, да се пред Турцима не би обрукао. И, као у бајци, после неколико година кад призренски трговци, па и Чемериџић, путују за Трст и Марсељ по робу, буду ухапшени. Главни харамбаша, Суљ-Капетан, видевши ко је међу њима, нареди да му доведу Чемериџића, да му „сам одрубим главу“.

Занимљив је њихов дијалог, у којем, уместо да га му „одрубим главу“, Суљ-капетан поклања прстен који ће Чемериџићу у наставку путовања бити нека врста пропуснице (дуредесије), а коју му је дао из захвалности што му је некада, као земљаку, сачувао образ.

Суљ-Капетан, иако више није хришћанин, сахранио је оца у православном гробљу, држао је до свог старог презимена, бринуо о положају Срба, чекао долазак Србије, одлагао синовљево сунећење, чувајући сећање на јуначке подвиге Срба... Њему је Божовић дао да муслиманство носи као подвиг, јер је његова хуманост и његово осећање припадности велика цена коју носи.

Вредност књижевног дела Григорија Божовића од изузетног је значаја. Говорећи о њему, Александар Јовановић каже да „Божовићев књижевни свет и његове временско-просторне координате књижевна су основа на чијем фону и настају нова дела: он је саставни део књижевне и културне традиције који се мора познавати. Важно је ово рећи јер се крајем осамдесетих и почетком деведесетих година (XX века, прим. С. Д.) појавило више дела са косовскоматохијском тематиком, од којих су многа усмерена само на савремена збивања (послератни прогон Срба са њихових огњишта, односно шиптарска просторна експанзија) и не воде рачуна, како о историјском и културном памћењу, тако и о својим књижевним претходницима...“¹⁹

Нико као Јанићије Поповић није тако и толико писао о завичају Косову, и то оном старом Косову око Грачанице и Гази-местана, са аутентичним записима и језиком.

Најзначајнија одлика књиге *Живот Срба на Косову 1812–1912* јесте у приказивању тешког и чемерног живота Срба под притиском и зулумима муслимана, Арнауца пре свега. Косовци су били вечито на опрезу јер није било сигурности ни слободе. Рукопис је настао на основу казивања тридесетпаторице људи различитог занимања из разних места Косова: Грачанице, Гуштерице, Липљана, Неродимља, Косовске Митровице, Приштине, а и Скопља. Има и прича из усменог предања или лично сведочење догађаја Јанићија Поповића. Он је слика драме српског човека, кога су верски неистомишљеници, Турци и Арнаути, мучили, уништавали, убијали без милости. Социјално, национално и верско биће српског народа у најтежем је положају у последњем веку турске владавине.

19 Јовановић 1997, 75.

Уз то, ова је књига јединствено сведочанство, документовано, хронолошки распоређено, чиме се расветљава слика живота на Косову и Метохији под турском влашћу.

Јанићије Поповић изнео је потресно сведочанство о страдалничком народу, о њиховом тешком животу, понижењима и увредама, као и свакојако сведочанство о уништењу. Такође, то је сведочанство великог човека епске димензије и јунака са идеалом правде и честитости.

У *Антологији косовскометохијских приповедача** наведена је и приповетка *Мученик*. Мото ове приповетке је, на неки начин, мото Срба на Косову: „Земљу и имање могоше нам силом отети, и намучена тела пре времена отерати у раку, али славу и име Косова не ишчупаше из Србинове душе. Оно беше моћни и невидљиви учитељ издржљивости, наде и освете. Но до дана освете Косова – многе ли жртве падоше!“²⁰ Слика када мајка Михајла, мучки убијеног и усправљеног на зид куће своје, налази у рану зору, једна је од најдраматичнијих у делу Ј. Поповића: „Тек у зору, подранивши послом, мајка га је прва приметила. Она му се најпре обрати: 'Што си, сине, тако подранио?' Не добивши одговор, благо га прекори: 'Што ћутиш, те ми не збориш?!' Кад и на ово не доби одговор, помисли:

'Зар ноћас дошао доцкан из Угљара, ту сео да се одмори и сан га ухватио.' Пође к њему да га продрма и пробуди. И као нежна мајка, она га прво помилова по лицу. Но тада телом јој проструји леденица... Задрхта и крикну.“²¹

Косовска књижевност о којој је реч (1871–1941) потврдила је, на неки начин, своју аутопоетику да је национално блиско или идентично верском, тј. хришћанском опредељењу. Могло би се чак рећи да је национално превагнуло над овим елементом, тј. да га је уврстило у јасан народни идентитет. А задатак писца је и да промовише колективно памћење. У том смислу узимамо део из разговора Григорија Божовића Бранимиру Ћосићу, у којем је изнео своју аутопоетику, где Божовић каже: „Не волим литературу невезану за народ и крај, иако су толико пута други литерарни мотиви узбуњивали моју душу...“²²

Пишући о својеврсном задатку као и о ономе што је налик на легендарни позив на опредељење за небеско царство, писци су стварали нову, непролазну митологизацију косовскометохијске стварности (садашњости).

Тако се, како би рекао Миливој Солар, и говорење о митовима претвара у нове митове. „Мит, тако“, каже Солар, „као да увијек наново скупља у призми *свијетло истине*, окрећући се вазда према оном *сунцу* за које сматра да освјетљава све што уопће бива видљиво. Он чак и себе објашњава новим митовима, и тако омогућује бесконачно уклапање сваке новине у оно што је већ унапред познато“.²³

Та естетска намена се код великог броја наведених и других писаца овог времена претворила у епску одговорност и у хришћански канон.

* Цветановић 1994, 1-315.

20 Поповић 1987, 337–343.

21 Исто 1987, 337–343.

22 Ћосић, 1931, 96–97.

23 Solar 2010, 147.

Литература

Бован, Владимир (1995): *Народно стваралаштво и књижевност*, у књизи: Василије Крестић, Ђорђе Лекић, *Косово и Метохија током векова*, ЗУБЉА, Приштина, „Григорије Божовић“.

Божовић, Григорије (2005): *Косовска прича*, Београд, Политика, Народна књига.

Гавриловић, Андра (1927): *Историја српске и хрватске књижевности*, Београд, Геца Кон.

Денић, Сунчица (2003): *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца*, Лепосавић, Београд, Косовска Митровица, Институт за српску културу- Приштина, НИЈП „Панорама“, Филозофски факултет.

Денић, Сунчица (2005): *Опште и лично*, огледи о књижевности, Београд, „Филип Вишњић“.

Денић, Сунчица (2008): *Српски писци на Косову и Метохији (1871–1941)*, Приштина – Лепосавић, Институт за српску културу.

Јовановић, Александар (1997): *Књижевни свет Григорија Божовића, Књижевност Старе и Јужне Србије до Другог светског рата*, Зборник, Београд, Институт за књижевност и уметност, Балканолошки институт САНУ.

Мано – Зиси, Ђорђе (1937): *Ратови за ослобођење Јужне Србије, Јужна Србија*, недељни лист, Скопље, Штампарија „Јужна Србија“.

Микић, Радивоје (1998): *Опис приче*, Ниш, Просвета.

Николајевић, Д. С. (1924): Гр. Божовић, *Приповетке, Раскрсница*, бр. 17-18, Београд.

Поповић, Зарија, (1920–1921): *Мајка, Венац*, књижевни омладински лист, Београд, Власник и уредник Јеремија Живановић, Штампарија „Свети Сава“.

Поповић, Јанићије (1987): *Мученик, Живот Срба на Косову 1812–1912*, приредио др Владимир Бован, Београд, Књижевне новине.

Поповић, Тома К. (2018): *Српска крв*, у Владимир Цветановић, *Антологија косовскометохијских приповедача 1871–1941*, Београд, *Српска књижевна задруга*.

Solar, Milivoj (2010): *Ukus, mitovi i poetika*, Beograd, Službeni glasnik.

Stanojević, Stanoje (1928): *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, knj. III, Zagreb, Bibliografski zavod d.d. Zagreb.

Тосић, Бранимир (1931): *Десет писаца – десет разговора*, Београд, Издавачка књижарница Геца Кона.

Цветановић, Владимир (1994): *Антологији косовскометохијских приповедача 1871-1941*, Београд, Српска књижевна задруга.

Цветановић, Владимир (2001): *О књижевности Старе Србије*, Београд, Просвета.

**KOSOVO COVENANT AS A CHRISTIAN CANON IN THE SHORT STORIES OF
KOSOVO-METOHIAN WRITERS FROM THE END OF THE 19TH AND THE
BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

The Kosovo Covenant, which is also the covenant of saint Sava and the Battle of Kosovo, is renewed and confirmed over time. Even among medieval writers, it can be seen that in Serbian people there is a clear national consciousness in the form of renunciation of the comforts of this world, which would mean a certain and constant awareness of sacrifice for the sake of faith and honour. That is how moral and spiritual standards were set, first of all related to Nemanjić's family. Such a covenant image that merged the Christian canon into the Kosovo covenant and vice versa, is reflected in the works of writers of Kosovo and Metohija starting from Manojlo Djordjevic Prizrenac through Stojan Kapetanovic, Zarija Popovic, Janicije Popovic, Toma Popovic and others, to Grigorije Bozovic, as the most representative prose writer of the Kosovo-Metohian region.